

Aktuální podoby slovenského biografického románu (s přihlédnutím k českému kontextu)

Keywords: biographical novel, current form, Slovak literature, Czech context

Klíčová slova: biografický román, aktuální podoba, slovenská literatura, český kontext

Abstract

The article is based on theses about the conjuncture of biographical novels in Slovak and Czech literature in the past decade. One of the goals of the article is to check the validity of the stated opinions. After a general inventory of who and what contributed to the collections of Czech and Slovak biographical novels from the 1920s to the beginning of the 21st century, more detailed attention is paid to the current forms of the Slovak prose novel, i.e. to three books representing it. Specifically, the titles of E. Juríka *Alexander Dubček*, S. Lavríka *Nedel'né šachy s Tisom* and D. Fulmekové *Konvália*. Their interpretive analysis leads to the identification of what they have in common and the determination of their specific features and contribution to Slovak literature. In the conclusion, it is stated that in the Czech Republic, the thesis about the conjuncture of the genre in question has not been confirmed in recent times, because the author's interest in it has remained roughly at the previous level. However, the increase in biographies of various concepts, i.e. not only fiction, but also literary-factual, journalistic or professional, is indisputable. In Slovakia, however, the same period brought significantly more biographical novels. However, it is not just about the quantity, at least the pros selected for more thorough reflection mostly.

Stat' vychází z tezí o konjunktúre biografických románů ve slovenské a české literatuře v uplynulé dekádě. Jedním z cílů článku je prověřit podloženost uvedených názorů. Po rámcové inventuře, kdo a čím přispěl do množin českých a slovenských biografických románů od dvacátých let dvacátého století do začátku dvacátých let století jedenadvacátého, je detailnější pozornost věnována aktuálním podobám slovenského prozaického románu, tedy třem knihám jej reprezentujícím. Konkrétně titulům E. Juríka *Alexander Dubček*, S. Lavríka *Nedel'né šachy s Tisom* a D. Fulmekové *Konvália*. Jejich interpretační analýzy ústí v identifikaci, co mají společného a v určení jejich specifických rysů i přínosu pro slovenskou literaturu.

V závěru je konstatováno, že v Česku se nepotvrdila teze o konjunktuře dotyčného žánru v nedávné době, protože autorský zájem o něj setrval zhruba na dřívější úrovni. Nezpochybnitelný je však nárůst biografii různého pojetí, tedy nejen beletristických, ale i literárněfaktických, publicistických či odborných. Na Slovensku ovšem stejné období přineslo výrazně více biografických románů. Nejde však jen o kvantitu, přinejmenším prózám vybraným k důkladnější reflexi se dostalo většinou až mimořádně uznalého ohlasu, který provedené kritické interpretační analýzy v zásadě potvrdily.

Biografický román od dvacátých let dvacátého století, kdy vykrytalizoval z velmi vydatného a dlouhodobého podloží životopisných textů (srov. Mocná, Kupcová 2004, s. 63), patří v evropských literaturách takřka permanentně k autorsky i čtenářsky velmi oblíbeným žánrům. Nejinak tomu je ve slovenské i české literatuře a podle názorů odborníků v nich lze během nedávných let zaznamenat dokonce novou konjunkturu tohoto zájmu. Například slovenský literární vědec Tibor Žilka v úvodu své studie publikované v roce 2020 konstatoval:

V súčasnej slovenskej literatúre vznikajú životopisné romány akoby na bežiacom páse (Žilka 2020, s. 138),

dále se však podrobněji věnoval pouze jednomu biografickému románu, konkrétně dílu Maríny Čengel Solčanské nazvanému *Generál M. R. Štefánik*. Nárůst počtu knih tematizujících životy významných či známých osobností ve slovenské literatuře zmínila také další představitelka slovenské literární vědy Marta Součková, a to ve své stati *K literarizácii osobností v slovenskej próze po roku 2000* (srov. Součková 2018, s. 162). Česká literární kritička a historička Alena Fialová¹ si pak už v názvu jedné ze svých statí položila otázku, zda je biografický román novým trendem současné literatury. Posléze pak prohlásila zcela jednoznačně, „že v současné umělecké próze si výrazný

¹ Nyní publikující pod jménem Alena Šidáková Fialová.

² O čtyři roky později Fialová tuto svou stat' publikovala v přepracované a doplněné podobě pod názvem „Biografický román v současné české literatuře“ (Fialová 2018).

prostor získávají biografické romány popisující život slavné osobnosti“ (Fialová 2015, s. 60).²

V následujícím výkladu se tedy pokusím upřesnit a podrobněji reflektovat, co a v jakém množství, typologickém spektru i umělecké kvalitě Žilkou zmíněný pomyslný běžící pás slovenské literatury vlastně přinesl. Dále hodlám odpovědět také na otázku, zda lze skutečně druhou dekádu jedenadvacátého století považovat za čas nové konjunktury biografického románu ve slovenské či české literatuře. Dosažení těchto závěrů (cílů) je však podmíněno alespoň stručnou historickou rekapitulací nejvýraznější slovenských i českých tvůrců biografických románů včetně konkrétních děl, která jim tuto pozici přinesla a která se podílela na genezi dobových trendů. Důkladněji pak bude v daných souvislostech inventarizována a posuzována uplynulá dekáda, a to především v rámci slovenské literatury, což kauzálně souvisí s hlavním cílem této stati formulovaným na začátku stávajícího odstavce.

Z předešlého vymezení cílů tohoto příspěvku je snad dostatečně zřejmé, že je prost literárněteoretických ambicí. Genologické uchopení biografického románu není vůbec jednoduché ani jednoznačné a potřebovalo by samostatnou rozsáhlou stat' nebo spíš knižní monografii. Kupříkladu Jiří Trávníček se táže ve svém úvodu k publikaci *Literární biografie jako křižovatka žánrů* nazvaném *Nezničitelná* „co to ta románová biografie vlastně je?“ (Trávníček 2011, s. 13). A následně si odpovídá názorem objevivším se v jedné z dobových polemik na dané téma: „románová biografie – toť ani ryba, ani rak“ (Trávníček 2011, s. 13).

Nicméně výkladová pragmatika si alespoň základní vymezení ústředního pojmu žádá, tudíž se o něj nyní pokusím. Výše zmíněná dlouhodobá obliba biografického románu je do značné míry ovlivněna jeho pulzováním mezi literaturou faktu a beletrií a také skutečností, že v něm tvůrci většinou tematizují životní osudy známých osobností, především pak umělců, politiků, respektive panovníků a představitelů nejrůznějších oblastí i úrovní veřejného života. Právě poměr fikce a reálných faktů čili informací verifikovatelných v mimoliterární skutečnosti se promítá v další kategorizaci biografických románů a užívá-

ní termínů jako románová biografie, román-dokument čili dokuromán (v těchto případech je akcentována snaha zprostředkovávat hlavně historické fakty, držet se jich co nejvíce), anebo semi-biografie či parabiografický román, u nichž narůstá uplatnění fikce. Je-li fikce využívána až v té míře, že je líčen život postavy, která nemá konkrétní reálnou předlohu, jako je tomu například v Čapkově *Obyčejném životu*, hovoříme o fiktivní románové biografii (srov. *dm+kp* 2004, s. 63).³

Peter Valček pak biografický román definuje jako:

[...] epické prozaické dielo, ktoré kompozične alebo tematicky stváraňuje skutočné alebo predpokladané životné osudy významnej hist. osobnosti; vychádza z dobových reálií a prameňov (hist. dokumenty, korešpondencia, denníky, tlač, dobové fotografie, architektúra, móda, bontón, reč, idiolekt, dialekt a pod.), no využíva ich výberovo a akcentačne v súlade s autorským zámerom. Nejde pri tom spravidla len o románové *priblíženie* protagonistu ako hist. osoby, ale aj o širší, prípadne komplexný obraz doby, v ktorej žil. Nezriedka v pásme autorskej reči vkladá tvorca do diela svoje stanovisko k hist. udalostiam formou rôznych exkurzov, vetvení esejistickéj syntézy a pod. (Valček 2006, s. 41).

Jedním z prvních slovenských autorů, již některé ze svých děl vytvořili v intencích biografického románu, byl spisovatel Jégé (vl. jm. Ladislav Nadáši, 1866–1940). Konkrétně v jeho případě šlo o romány *Adam Šangala* (1922) a *Svätopluk* (1928), přičemž první z nich (o rebelovi proti individuálním i mocenským nepravostem za třicetileté války) je příkladnou fiktivní románovou biografií. Dalším z realistických klasiků, který přistoupil k napsání biografických románů, byl Martin Kukučín (vl. jm. Martin Bencúr, 1860–1928). Vydal je pod názvy *Lukáš Blahosej Krason* (1929) a *Bohumil Valizlosť Zábor* (1929) a tematizoval v nich národněobrozenskou problematiku. Dodejme, že jako inspirace pro románového protagonistu Lukáše Bohuslava Krasoně posloužila persona slovenského básníka Sama Boh-

³ Tomáš Horváth v monografii *Rétorika histórie* zdůrazňuje nutnost rozlišovat typy postav na příkladu malého Bobeše a kardinála Richelieua, „ktoré v rámci nášho kulturného kódu patria do odlišných poriadkov: kardinála Richelieua pokladáme za historickú postavu, zatiaľ čo Bobeša nie“ (Horváth 2002, s. 275).

dana Hroboně, oblíbence českých obrozeneckých literátek i aktivistek Boženy Němcové a Bohuslavy Rajske, s níž se měl dokonce oženit. Antonie Reissová (jak znělo její občanské jméno) se nakonec provdala za Františka Ladislava Čelakovského a tento nepříliš idylický svazek ztvárnil český literární vědec a prozaik Vladimír Macura (1946–1999) v *Gubernance* (1997), třetím díle své tetralogie *Ten, který bude* (kompletně 1999), v níž propojil svou odbornou erudici s beletristickým talentem při revokaci osobností podílejících se na českém národním obrození (historických i fiktivních).

A jestliže jmenované biografické romány Martina Kukučina nepatří ke čtenářsky příliš vyhledávaným románům, tak *Čachtická pani* vydaná Jožo Nižnánským (1903–1976) v roce 1932 představuje jednu z nejčtenějších knih slovenské literatury, a to i v českém prostředí. Jistě se na tom podepsalo také autorovo rozhodnutí napsat svou verzi osudů rozporuplné uherské šlechtičny Alžběty Báthoryové v duchu Alexandra Dumase či Waltera Scotta. Nižnánsky posléze vydal ještě dva biografické romány, konkrétně *Dobrodružství Mórica Beňovského* (1933, zfilmováno v roce 1975) a *Lásky Žofie Bosniakové* (1971).

Nemalé čtenářské oblíbenosti dosáhla také díla romanopisce *Luda Zúbka* (1907–1969), k nimž patří *Ján Kupecký* (1938, o slovenském malíři), *V službách Mateja Hrebendu* (1949, o slovenském vydavateli a kolportérovi; pro mládež), *Doktor Jesenius* (1956), *Skrytý prameň* (1956, o mistru Pavlovi z Levoče), *Jar Adely Ostrolúckej* (1957, o Ludovítu Štúrovi a Adele Ostrolúcké; pro dívky), *Farebný sen* (1965, další román o Jánovi Kupeckém), *Štvrtá stena* (1971, román o absolventce herectví; napsán už v roce 1962).

Výraznějšího čtenářského ohlasu se dočkaly též romány sepsané politikem Ervínem Holéczyem (1897–1977), které vydal pod pseudonymem Peter Zván a názvy *Ajhl'a, človek!* (1941, o Dušanu Makovickém) a *Rojko* (1959, o Albertu Škarvanovi). Populárně pojímal svá biografická díla rovněž Milan Ferko (1929–2010), který k trilogii *Svätopluk* (1975) později ještě přidal další romány ze stejného tematického podloží *Svätopluk a Metod* (1985) a *Svätoplukovo dedičstvo* (1989). Další významnou osobnost slovenské historie Ferko přiblížil v románu *Matúš Čák Trenčiansky* (1999). Bohatá je Ferkova tvorba

pro děti a mládež, v níž figuruje např. biografická trilogie *Jánošík* (1978).

Ve svém výkladu nemíním třeba jen vyjmenovat všechny biografické romány vydané slovenskými spisovateli, domnívám se, že v zadaném rámci plně dostačuje připomenout alespoň ty z nich, které v různých souvislostech výrazněji rezonovaly. Mezi ně rozhodně patří dílo Antona Hykische (1932) *Milujte královnú* (1985) inspirované osobností císařovny Marie Terezie; ke stejnému inspiračnímu zdroji se pak tento autor po letech vrátil v knize *Mária Terézia* (1999).

V českém literárním prostředí se biografické romány při srovnání se slovenským literárním dění prosazují ve větší míře o něco později, tedy až ve třicátých letech dvacátého století. Koncept životopisné prózy tehdy inspiroval i soudobé nejrespektovanější autory jako třeba Ivana Olbrachta (1882–1952, *Nikola Šuhaj loupežník*, 1933) nebo Karla Čapka (1891–1938, kromě už vzpomenutého *Obyčejného života*, 1934; též nedokončený a posmrtně vydaný *Život a dílo skladatele Foltýna*, 1939).

Od druhé poloviny tohoto desetiletí dochází k výraznému rozmachu českých biografických románů, a to zprvu hlavně zásluhou Jana Václava Rosůlka (1894–1958), publikujícího jak pod jménem vlastním, tak pod pseudonymem Vladimír Drnák. Právě jím podepisoval zejména své životopisné prózy např. o velikánech světového malířství (van Gogh, Goya, Gaughin), stejně jako romány o životech českých významných osobností (Janu Lucemburském, Josefu Němcovi, bratřích Veverkových či Františku Škroupovi). Mimořádnou oblibu životopisné beletrie tehdy umocňovalo hledání historických vzorů, které by posilovaly národní uvědomění v těžkých časech německé okupace, ale nepochybně také záruka čtenářské popularity. Jiří Trávniček při charakteristice soudobé situace proto správně použil slovní spojení „biografická epidemie“ vypůjčené od Leo Löwenthala (srov. Trávniček 2011, s. 11).

⁴ Z hlediska čtenářské úspěšnosti jde o českou obdobu Nižnánského *Čachtické paní*.

Na druhé straně v tomto období vycházejí první biografické romány Františku Kožíkovi (1909–1997, *Největší z pierotů*,⁵ 1939) a Miloši Václavu Kratochvílovi (1904–1988, *Osamělý rváč*, 1941). Čili autorům, kteří se takto koncipované tvorbě věnovali takřka po celou svou tvůrčí dráhu a stali se uznávanými reprezentanty biografických románů,⁵ byť ne bezvýhradně přijímanými – viz Trávničkem připomenutý recenzní ohlas Kožíkova debutu od Václava Černého, který označil *Největšího z pierotů* za barvotiskovou banalitu a biografický román za žánr vykazující přesvědčivé rysy své unavenosti (srov. Trávniček 2011, s. 13). Nelze také opomenout, že v roce 1943 vyšlo torzo životopisného románu, které se zařadilo mezi nejvýznamnější díla české literatury. Šlo o *Kámen a bolest*, v němž Karel Schulz (1899–1942) pojednal o životních osudech a díle geniálního sochaře Michelangela Buonarrotiho.

Čtenářská atraktivita biografických románů je předurčila i k výchovnému působení v duchu socialistických ideálů. Po únoru 1948 docházelo k přehodnocování kulturního dědictví, což se projevovalo mimo jiné v modifikaci prezentace velkých postav české minulosti, v překódování jejich osobnostních předností, přínosů a odkazů. V novém světle tak například představil Čestmír Jeřábek (1893–1981) Boženu Němcovou (*Odcházím – přijdu*, 1957), Leontina Mašínová (1882–1975) zase J. A. Komenského (trilogie *Nesmrtelný poutník*, 1957, 1958, 1961). Přepisování a líčení životních osudů v souladu se socialistickými ideály se účastnili také už jmenovaní autoři M. V. Kratochvíl (*Mistr Jan*, 1951; *Jan Žižka*, 1952; *Jan Želivský*, 1953) a František Kožík (*Josef Mánes*, 1955; *Světlo v temnotách*, 1958 – taktéž o J. A. Komenském). Nicméně výrazně většího čtenářského ohlasu dosáhla svým romantizujícím pojetím osobnosti francouzského mistra balad Françoise Villona Jarmila Loukotková (1923–2007, *Navzdory básník zpívá*, 1957).

⁵ Kožíkova bibliografie čítá zhruba dvě desítky biografických románů, Kratochvílova pak kolem deseti.

Zásadními díly do množiny českých biografických románů přispěli v dalších letech druhé poloviny dvacátého století rovněž Jiří Šotola (1924–1989) anebo Vladimír Körner (1939). Pozoruhodná životopisná díla ovšem v tomto čase vydali též Zdeněk Mahler (1924–1989), Jana Štroblová (1939) nebo Jiří Kamen (1951), který takto založené beletristické texty publikoval i po listopadu 1989. Obdobně si v nových společenských poměrech počínali kromě už jmenovaného Vladimíra Körnera třeba také František Všetického (1932), Jiří Svetožár Kupka (1921–2017) či Lenka Procházková (1951).

Na biograficky zaměřenou literaturu vydávanou a psanou českými autory od počátku nového století, jak zmíněno v úvodu tohoto článku, se ve své stati *Biografický román v současné české literatuře* zaměřila Alena Fialová. Avšak nutno podotknout, že Fialová své výklady o biografických románech usouvzážňuje také s deníkovými či memoárovými knihami anebo s biografiemi výrazně literárněfaktickými⁶ a za biografický román považuje rovněž prózy Jana Nováka (1951) *Zatím dobrý* (2004) anebo *Flashky* (2014) od Evy Zábránové (1964), které však mají spíš rodinný než individuálně biografický rámeček. Fialová zmiňuje také osobitý biografický dvojportrét *Dva proti řiši* (2007), v němž Jiří Šulc (1969) vytvořil další dílo představující osobnosti hrdinů protiněmeckého odboje Jozefa Gabčíka a Jana Kubiše, přičemž autorka stati neopomene zdůraznit, že tento román se pohybuje „na pólu blíže k faktografické literatuře“ (Fialová 2018).

Ve výčtu Fialové naopak lze postrádat titul *Návrat Krále Šumavy* (2012) od Davida Jana Žáka (1971) o životním osudu Josefa Hasila, tedy jednoho z předobrazů legendárního *Krále Šumavy* Rudolfa Kallíka. V roce následujícím po vydání jmenovaného Žákova titulu pu-

⁶ Opravdu početnou řadu životopisných textů založených na postupech literatury faktu vydal Pavel Kosatík, jak dokládají krom jiných tituly věnované životním osudům Ferdinanda Peroutky, Pavla Kohouta, Svatopluka Sulka, Věry Čáslavské, Emila Zátopka ad. Kosatíkovy knihy jsou obvykle pozitivně přijímány jak laickou, tak odbornou veřejností, podobně jako ryze faktografické publikace Alice Horáčkové (1980) *Vladimíra Čerepková. Beatnická femme fatale* (2014) nebo Marka Švehly (1966) *Magor a jeho doba: život Ivana Martina Jirouse* (2017).

blikoval Jan Němec (1981) rozsáhlý román *Dějiny světla* (2013), přibližující život a dílo známého českého fotografa Františka Drtikola. Ještě známější osobnost než Němcův protagonista inspirovala Irenu Douskovou (1964), která se v románu *Medvědi tanec* (2014) dostala skrze líčení posledních měsíců života Jaroslava Haška i k dřívějším obdobím a událostem z jeho života. Lucie Tučková (1981) zase zaměřila pozornost čtenářů na peripetie prožité francouzskou básnířkou Suzanne Renaud po boku českého slovesného a výtvarného umělce Bohuslava Reynka, a to na stránkách knihy *Suzanne Renaud / Petrkov 13* (2014). Martin Reiner (1964) zúročil svůj dlouhodobý zájem o osobnost básníka Ivana Blatného poprvé jako jednu z vypravěčských linií v románu *Lucka, Maceška a já* (2009). Podivuhodný životaběh Ivana Blatného spojený jak s rodným Brnem, tak s několika anglickými psychiatrickými léčebnami Reiner zprostředkoval v obsáhlém díle *Básník. Román o Ivanu Blatném* (2014). A třebaže podtitul knihy obsahuje jednoznačné žánrové určení, Fialová upozorňuje, že dle použitých prostředků jde spíše o literaturu faktu, žurnalistickou prózu (Fialová 2018). Domnívám se tedy, že jak v případě díla Šulcova, tak Reinerova by bylo na místě vypomoci si termínem román-dokument či dokuromán.

V polistopadové slovenské literatuře nebyl biografický román jistou dobou nikterak frekventovaným jevem. Situace se změnila nedlouho po vydání pozoruhodné prózy Jany Juráňové (1957) nazvané *Žila som s Hviezdoslavom* (2008). Ľuboš Jurík (1947–2021) totiž nezůstal pouze u vydání románu o prvním československém ministru zahraničí ze Slovenska Vlado Clemantisovi s titulem *Smrt' ministra* (2011), ale připojil k němu románové zpracování životních osudů dvou Slováků z nejvýznamnějších, kteří se narodili ve stejné vesnici (Uhrovci) a dokonce ve stejném domě. Protagonisty představovaly už názvy dotyčných románů: *Alexander Dubček: Rok dlhší ako storočie* (2015) a *Ludovít Štúr – Životný príbeh* (2019). Objekt spisovateleova tvůrčího zájmu odhaluje rovněž titul díla Silvestra Lavříka (1964) znějící *Nedeľné šachy s Tisom* (2016). Osobnost méně známou, nicméně reálnou pak přibližuje další Lavříkova kniha *Posledná k. & k.*

barónka (2019). Titulní baronka se jmenovala Margita Czóbelová – byla mj. múzou maďarských výtvarníků narozených na Slovensku, a sice Nándora Katona či Eleméra Kőszeghyho. Denisa Fulmeková (1967) po románu *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga* (2016) vydala ještě další díla, na která můžeme vztáhnout označení biografický román. U titulů *Doktor Mráz* (2018) nebo *Agáta* (2020) však jde o mezní podoby dané žánrové varianty označované jako fiktivní biografie, semi-biografie, popř. parabiografický román. Další biografické romány na Slovensku vydali ještě například Juraj Bindzár (1943–2019) *Mlčky a krátko. Balada o živote a smrti šachového génia Richarda Rétiho* (2016), Jana Bodnárová *Náhrdelník / Obojok. Vtedy, medzitým, teraz* (2016, o slovenském malíři Ernestu Špitzovi), Anton Baláž (1943) *Povedz slovo čisté* (2017, o slovenském básníkovi a kulturním činiteli Štefanu Krčmérym), Lubo Olach (1948) *Vavro Šrobár. Osudové prevraty 1918–1944–1948* (2017), *Guvernér Imrich Karvaš* (2019), *Osuský, zabudnutý diplomat* (2020), *Predseda*⁷ (2021)) nebo Jozef Banáš (1948) *Prebijem sa! Štefánik* (2018). Román Mariany Čengel Solčanské (1978) věnovaný spoluzakladateli Československa a nazvaný *Generál M. R. Štefánik* (2018) už byl vzpomenut v úvodu této stati, Čengel Solčanská pak o rok později představila čtenářům svébytný náhled na životní počínání ikonického slovenského zbojníka v eponymním románu *Jánošík* (2019).

Po (byť jen rámcové a jistě neúplné) inventuře, kdo a čím v české a slovenské literatuře přispěl do množiny biografických románů, věnuji, jak předznamenává název tohoto příspěvku, detailnější pozornost aktuálním podobám slovenského biografického románu, a to prostřednictvím interpretačních analýz tří biografických románů tří renomovaných a respektovaných slovenských autorů, kteří se k psaní biografických románů vrátili opakovaně, tudíž je lze v daném kontextu považovat za reprezentativní představitele současného slovenského

⁷ Na rozdíl od předchozích dvou románů je protagonistou tohoto románu Peter Stolár prezentovaný jako předseda parlamentu postavou fiktivní, není však příliš obtížné identifikovat skutečný vzor.

biografického románu. Důležitou roli při jejich výběru sehrála i typologická různorodost dotyčných děl, zásadní odlišnost jednotlivých tvůrčích záměrů. V neposlední řadě jsem zohlednil, že jde o knihy, které se dočkaly nepřehlédnutelného kritického i čtenářského ohlasu, což bezpochyby projevilo i v tom, že jsou překládány do jiných jazyků.

Důkladněji se tedy nyní zaměřím na knihy Luboše Juríka *Alexander Dubček: Rok dlhší ako storočie*,⁸ dále Silvestra Lavríka *Nedelné sachy s Tisom* a rovněž na prózu Denisy Fulmekové vydanou pod titulem *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga*. Dílčí interpretační analýzy by měly vyústit v identifikaci, co mají (kromě žánrové klasifikace) tyto texty společného, ale hlavně v identifikaci jejich specifických rysů i přínosu pro slovenskou literaturu.

Luboš Jurík doprovázel po celou dobu své publicistické i redaktorské působení⁹ psaním a vydáváním knih nejrůznějšího pojetí. Najdeme mezi nimi povídkové soubory, romány, svazky rozhovorů nebo esejů, literaturu faktu, podílel se na dramatizaci svých románů, psal filmové scénáře. Pro většinu jeho tvorby byla příznačná tu zřetelnější, jindy méně intenzivní rezonance s aktuálním společenským a politickým děním, což nesporně souvisí s tím, jak často a zdařile aplikoval reálné fakty i děje v narativu povídkovém (*Na Poľnej ulici*, 1973; *Už o tom nehovorme*, 1986), ale hlavně románovém (*Novinári*, 1984; *Spravodliví*, 1989 ad.). Nebylo proto nikterak překvapující, když se Jurík, disponující takovýmto autorským naturelem, zkušenostmi, erudicí i schopností získávat a zpracovávat informace, rozhodl psát biografické romány. Z výběru jejich hlavních postav lze vyvozovat, že si Jurík byl svých dispozic plně vědom a hodlal je prověřovat na vskutku zásadních zadáních. A jestliže o čelném slovenském národním buditeli a spoluzakladateli samostatné spisovné slovenštiny Ľudovítu Štúro-

⁸ Česky vyšlo doplněno, korigováno a upraveno v překladu Miroslavy Polákové a s předmluvou Evy Kantůrkové v roce 2017 pod titulem *Rok delší než století. Životní příběh Alexandra Dubčeka*.

⁹ V letech 1992–1997 zastával pozici mluvčího předsedy Národní rady Slovenské republiky.

vi bylo popsáno už mnoho a mnoho stránek (beletristických, populárně-naučných i odborných), tak v případech osobností Vlado Clementise, ministra zahraničí, který převzal tento úřad po Janu Masarykovi a který s ním sdílel i obdobně tragický osud, anebo Alexandra Dubčeka, politika zosobňujícího pro mnohé nenaplněné naděje jak v roce 1968, tak i po roce 1989, zpracovával Jurík látku beletristicky mnohem méně zužitkovanou.

V úvodních poznámkách k životopisnému románu o Alexandru Dubčekovi popsal Ľuboš Jurík svůj autorský postup jako „pokus o symbiózu historických faktů a subjektivního pocitu, pokus o psychologickou sondu do duše Dubčeka, jeho zmyšlení a motivácie jeho rozhodnutí. Zdůrazňujem slovo pokus, keďže o výsledku – ako autor – nie som celkom presvedčený“ (Jurík 2015, s. 8). O několik řádků níže pak ještě dodává:

Použil som už známe, overené informácie, ktoré si čitateľ môže prečítať v množstve iných publikácií o Dubčekovi. [...] Okrem toho som knihu doplnil aj mnohými novými informáciami, ktoré dosiaľ neboli publikované a sú výsledkom môjho skúmania (Jurík 2015, s. 8).

Rozsáhlý svazek o pěti stech sedmdesáti šesti tiskových stranách se vyznačuje značnou faktografickou nasyceností, byť, znovu připomínám, ne všechna sdělení jsou verifikovatelná. Životní příběh Alexandra Dubčeka je tedy prezentován vsutku velmi podrobně, přičemž základní narativ představuje Dubčekův vnitřní monolog prokládaný rozhovory s ošetřujícím lékařem – primářem (židovského původu) a mladou zdravotní sestřičkou Pavlínou (z východního Slovenska). Což se ukázalo jako velmi vhodné a produktivní řešení, které nejenže dynamizuje a strukturuje text, ale umožňuje také aplikovat další výpovědní zdroj – primářovy osobní zápisky o tom, jak prožíval společenské dění (respektive vření) nejen v letech 1968–1969, ale také v čase kolem listopadu 1989. Obě vedlejší postavy autor nevyužil pouze jako Dubčekovy dialogové protějšky čili spouštěče jeho zpytavých až drásavých sebereflexí, ale lékař i zdravotnice pomohli Juríkovi umocnit plasticitu, komplexnost románové výpovědi. Primářův otec a primář sám například svými osudy personifikují poúnorové

a posrpnové postihy těch, kteří nebyli vůči panujícímu režimu loajální. V primářově případě je také načrtnuta cesta takovýchto nešťastníků do osidel Státní bezpečnosti. Přidrhlá sestřička zase reprezentuje netečnost a nedotčenost mladých vůči tomu, co přesahuje jejich osobní zkušenost či zájmy.

V Juríkově textu lze identifikovat mnoho zdrojů, objevují se v něm citáty či parafráze z nejrůznějších dobových dokumentů, novinových nebo jiných zpráv, na straně 297 je zmíněn rukopis Dubčekových vzpomínek,¹⁰ jak vypadal 21. srpen v centru Prahy, zase přibližuje reference Bohumila Hrabala, který se tudy tehdy prodíral ve společnosti Heinricha Bölla.¹¹

Časové a kompoziční řešení Juríkova díla je rovněž poměrně složité a jeho promyšlenost vyjde plně najevo až při důkladnější reflexi: Základní kompozice je rámcová, přičemž kompoziční rámec je dokonce dvojitý. Samotný prozaický text totiž uvozuje a uzavírá *Niekoľko poznámok namiesto prológu* (Jurík 2015, s. 6) a *Niekoľko poznámok namiesto epilógu* (Jurík 2015, s. 565), tedy autorské komentáře ke koncepci díla i k samotné osobnosti Alexandra Dubčeka. Vnitřní monolog vyprávějícího protagonisty pak začíná a končí v nemocničním pokoji, kde se probírá z bílé tmy, aby do ní po zhruba dvou měsících definitivně upadl. Mezi tyto dva mezníky je vloženo pět částí dále dělených na číslované kapitoly, které přinášejí časově neutříděný sled fragmentů z celého Dubčekova života, nicméně závěry kapitol vzniklou sumu orientují v zásadě chronologicky (1. část končí nástupem Dubčeka do čela Komunistické strany Československa v lednu 1968, 2. část uzavírá zpráva o vstupu okupačních vojsk do Československa před půlnocí 20. srpna 1968, 3. část završují primářovy zápis-

¹⁰ Jejich editor Jiří Hochman je vydal až po Dubčekově smrti s názvem *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka* (1993).

¹¹ Böllův *Dopis z Prahy* o tom, jak dopadlo československé zvěstování evangelia demokracie je citován na s. 321.

¹² V dané souvislosti nutno upozornit, že popis makrokompozice románu, který podala ve své recenzi Denisa Očkajová, je značně zjednodušující, nepřesný až zavádějící (srov. Očkajová 2018).

ky z 27. srpna o návratu vedoucích československých státníků a funkcionářů z Moskvy, 4. část končí Dubčekovým nepodepsáním lustračního zákona (a připomínkou jeho podpisu pod tzv. obuškový zákon), 5. část uzavírá protagonistova smrt).¹²

Je docela příznačné, že ohlasy Juríkova biografického románu se primárně vyjadřují k jeho tematickému plánu, zvažují dobové politické situace a děje a posuzují hlavně Dubčekovu roli v nich, hodnotí, nakolik v nich obstál, nebo neobstál. Bohuslav Bodacz v závěru své recenze uvádí:

Kniha Luboša Juríka je obsiahla a fundamentálna, obsahuje neuveriteľné množstvo informácií, je priam bibliou roku 1968 [...] aj toho, čo mu predchádzalo a nasledovalo po ňom, pritom je všetko zoradené do súradníc a kontextov tých čias. Je to silná faktografická i emocionálna mozaika vtedajších udalostí. V tomto smere podal Jurík excelentný výkon (Bodacz 2017, s. 129).

Spisovatelka Eva Kantůrková, autorka předmluvy k českému vydání knihy, zase zdůrazňuje, že „Alexander Dubček je potlačeným mýtem i českých dějin” (Kantůrková 2017, s. XIII). Poukazuje přitom, že „nově tvořené historické povědomí má sklon vymítat ani ne tak zločiny komunismu, jako pozitivní rysy místy rozjitřeného a občas i zviklávaného minulého vládnutí. Mezi tato období patří šedesátý osmý rok a v současné politické atmosféře je až neslušné přirknout tomuto reformnímu pokusu o demokratizaci společnosti cokoli historicky cenného. Vnější způsobem je komunistická minulost odepisovaná o to halasněji, oč více vycházejí postupně najevo někdejší dohody mezi režimem starým a nastupujícím (Kantůrková 2017: XI)”. O knize samotné pak Kantůrková konstatuje, že je „otevřená a statečná, vůči Dubčekovi nepředpojatá, nic nezakrývá, ničemu se nevyhýbá” (Kantůrková 2017, s. XI).

Tvůrčí portfolio Silvestra Lavříka je velmi bohaté a různorodé. Krom jiného vykazuje přes třicet dramatických a necelou desítku prozaických titulů, kterým se v nejednom případě dostalo různých ocenění, opakovaně pak Ceny Alfreda Radoka. Pod jeho gynonymem Hana

¹² Původně Slovenský štát, vzniklý 14. 3. 1939 odtržením od Československa. Slovenskou republiku vyhlásil ústavní zákon 21. 7. 1939 a trvala do 8. 5. 1945.

Naglik figuruje také kvarteto titulů literatury pro děti a mládež. Lavřík zastával mnoho profesních pozicí na Slovensku i v Česku, opakovaně pak v Bánovcích nad Bebravou, s nimiž ho pojí i soukromé vazby. V tomto městě dříve dlouhá léta působil jako kněz Jozef Tiso, a to i v časech, kdy prezidentoval první Slovenské republiky.¹³ V rozhovoru pro deník Právo jako důvody k napsání díla o této velmi kontroverzně vnímané osobnosti slovenských dějin autor uvedl „domácí vzpomínkový optimismus nebo nedostatečně kritickou reflexi a později poznání, že i u nás se začaly objevovat nacionalistické, fašizující snahy” (Lavřík 2019a). V témže rozhovoru upřesnil i svůj tvůrčí záměr:

Nemodeloval jsem postavu Jozefa Tisa, ale snažil jsem se ho zpřítomnit tak, jak žil, jak se choval a jak jednal. V rámci textu jsem nad ním také nevynesl žádný soud (Lavřík 2019a).¹⁴

Zprostředkovatelem literárního obrazu Jozefa Tisa je, dobovým jazykem vyjádřeno, „úchylná” (rozuměj: mentálně postižená¹⁵) Anička Žitňanská, která jistou dobu přepisovala Tisovy veřejné projevy. Primárně však tato Anička Gump z Bánovců, jak ji označil v názvu své recenze Michal Novota (srov. Novota 2016), vypráví hlavně o sobě a své rodině či známých. A Tiso se stává součástí výpovědního proudu jaksi v zastoupení, zejména skrze citáty anebo parafráze svých projevů a vystoupení, popřípadě jako diskutér s lékárníkem Balákem při titulních nedělních šachových partiích.

¹⁴ Připomeňme ještě, že tento politik a reprezentant katolického kléru inspiroval před Lavříkem také Rastislava Balleka k monodramatu *Tiso* (premiéra v bratislavském Divadle Aréna roku 2005).

¹⁵ Zůstává však otázkou, zda když sama vypravěčka označuje svou hlavu za „chatrnou” (Lavřík 2016, s. 10) či „slabomyselnou” (Lavřík 2016, s. 12) vlastně jenom nepodléhá mínění okolí. Její židovská kamarádka Alice vystihla Aniččin problém velmi přesně: „Anička nie je hlúpa, [...] je len podrobná” (Lavřík 2016, s. 10). Právě vypravěččino doslovné chápání promluv druhých poskytlo autorovi jedinečnou optiku pro způsob vyprávění (viz dále). Ještě poznámka o nekontrolovaných výbuších hněvu, při kterých Anička chrlila maďarské nadávky a které byly považovány za jeden z příznaků její „úchylnosti”. Vypravěččin oblíbený společník lékárník Balák jí totiž poradil: „Keď ti ubližujú, radšej sa nahnevaj, než by si mala žialiť [...] Túto lekárníkovu radu som si, ako jednu z mála, naozaj zobrala k srdcu” (Lavřík 2016, s. 12).

Vraťme se ovšem ještě k Novotově charakterizační aluzi Aničky, kterou zmiňuje, ale i upřesňuje ve své rozsáhlé analyticko-interpretáční studii Peter Zajac: „Na rozdiel od Gumpa je však Anička *postihnutá postava*, vytesnená na sociálny okraj” (Zajac 2020, s. 134). V diskusním pořadu *Literárny kvocient* věnovaném Lavříkovu románu a *Konválii* Denisy Fulmekové byl diskutujícími připomenut v dané souvislosti také Oskárek z *Plechového bubínku* Günthera Grasse. Ale ani na tomto debatním fóru poněkud překvapivě nebyla zmíněna postava z nedávné slovenské literatury, která je Aničce úplně nejbližší, a sice Samko Tále z *Knihy o cintoríně* (2000) Daniely Kapitáňové (1956).¹⁶ Nejde jen o to, že postavy Samka i Aničky mají své reálné předlohy, ale důležité je narativní využití jejich handicapu, které přesně vystihl Gabriel Lukáč:

V textoch tohto druhu sa estetický zážitok vytvára prostredníctvom kontrastu medzi naivnou perspektívou rozprávača a tým ako jednotlivé udalosti vníma čitateľ (Lukáč 2016, s. 146).

V závěrečném autorském poděkování Lavřík uvedl:

[...] [p]říběhový pôdorys tohto historického románu o láske a neláske k vlasti k jej ľuďom a hlavne ich pamäti, sa opiera o tri zdroje – historickú faktografiu, ústne podanie a autorskú fikciu. Prvé dva zdroje boli tomu tretiemu bezodným inšpiromatom plným fascinujúcich udalostí, zarážajúcich paradoxov a kontrastov, aj neodolateľne podmanivých detailov” (Lavřík 2016, s. 406).

Dokumentární charakter výpovědi umocňuje značné množství dobových fotografií, které s Aniččiným vyprávěním intenzívně komunikují, doplňují ho a upřesňují. Na mnoha místech textu je uvedeno kdo, kdy, kde a za jakých okolností fotografii pořídil, u některých je jako titulek použit korespondující citát z prozaického textu, jinde je ti-

¹⁶ Autorka použila jméno titulní postavy této prózy také jako pseudonym, pod kterým kniha vyšla.

¹⁷ „Český kurevník”, takto opatrovatel v „bláznivci”, jemuž Anička za koláčky vypráví o svém životě a Monseigneuru Tisovi. (Lavřík Aniččiny jádrné maďarské kletby ponechává nepřeložené.)

tulkový text mírně pozměněn. Například v závěrečné pesimistické životní bilanci o sobě vypravěčka říká: „vždy som bola škaredá a nerozumná, lenže teraz som navyše aj stará (Lavřík 2016, s. 390)”. Ovšem u fotografie otištěné na s. 394 (a ještě i na zadní straně obálky) stojí: „Fotografiu s albumom a výstrižky mi urobil ten cseh kurafi,¹⁷ rozkuštranec jeden, vôbec nie som pekná, celý život som bola takáto, najnovšie som už aj stará.”

Silvester Lavřík v závěrečném poděkování svého následujícího a obdobně koncipovaného románu *Posledná k. & k. barónka* prosí čtenáře, aby mu odpustil rozostření hranic mezi literaturou faktu a fikcí (srov. Lavřík 2029, s. 452). Samozřejmě že jde o jistou variantu řečnické otázky, ale z interpretačního hlediska je velmi důležité, jak autor s doložitelnými historickými fakty nakládá, k čemu je využívá, respektive s jakým cílem je pozměňuje. Jedenkrát už citovaný recenzent Michal Novota dosti sebevědomě prohlašuje:

Autor sa vo faktoch ut'al iba raz, keď pre román oprášil tak trochu zabudnutú návštevu tretieho česko-slovenského prezidenta Emila Háchu vo Vysokých Tatrách na prelome turbulentných rokov 1938 a 1939. Prezidentovi priradil manželku, ktorá v tom čase bola už niekoľko mesiacov mŕtva (Novota 2016).

Netroufám si vydávat v tomto směru žádný počet o případných Lavříkových omylech či záměrných mystifikacích, ale poukáži na funkční zapojení jedné z vedlejších postav, konkrétně Šaňa Dubčeka, jehož rodný Uhrovec leží nedaleko Bánovců nad Bebravou. Podle Lavříka byli otcové Dubček a Žitňanský komunisty, kteří se přátelili a současně dohadovali, jak vyžrát na sociální nepřízeň doby a systému. Oba následně volili rozdílná řešení: Dubček se svou rodinou odešel v roce 1925 do Sovětského svazu, Žitňanský v témže roce do Spojených států. Předtím si ale v Lavříkově podání jejich děti společně hrály, například pod vlivem velkofilmu o indiánech nazvaného *Ramona* skočila Anička u mučednického kůlu:

Keď som plakala, že ma od toho ich fajčenia pália oči a dusí kašeľ a že remene sa mi zarezávajú do živého mäsa, Šaňo mi fúkol kúdol štiplavého dymu do očí a povedal: Trp, Ramona, láska si žiada obeť (Lavřík 2016, s. 83).

Dodejme, že Šaňo prítom mohol mať nanejvyšš necelé štyri roky. Dôležitejší ovšem než pochyby nad verohodnosťou tejto scény je skutočnosť, že linka protagonisty Juríkova románu prolína celým románem Lavrikovým (i „ramonovská“ etuda je opakovaně zmiňovaná a rozvíjena,¹⁸ aby vyústila ve stručnou referenci o nedlouho trvající hvězdné Dubčekově chvíli). Vzniká tak sémantická paralela příběhů dvou slovenských osobností, které svému národu slibovaly lepší zítřky, přičemž jejich cesty ke kýženému cíli byly zcela rozdílné. Obě tyto osobnosti však doplatily na velmocenské protektorství a obě skončily tragicky.

Právě výše zmíněné téma probouzení nadějí a zklamání z jejich naplnění je jedním z těch nejdůležitějších pro vyznění celé románové výpovědi. Objevuje se totiž i v pasážích věnovaných další mimořádné osobnosti slovenské historie Milanu Rastislavu Štefánikovi:

Áno, hnevala som sa aj na Štefánika. Aj sa stále trocha hnevám. Je to už druhý náš národný hrdina, ktorý tak veľa nádeji vedel vyvolať a tak málo ich vedel nesklamovať. A mala som na to plné právo, lebo to viem už dlho, vlastne odvtedy, čo som máme čakala na otca pred našim domom, že nádej je oveľa horšia než sklamanie. Nádej totižto nedá človekovi vydychnúť, núti ho žiť život na špičkách. A to nie je príjemný život, lebo je to život v krčii (Lavrik 2016, s. 102).

¹⁸ Anička ji využila také ve své osobité explikaci původu problémů v soužití Slováků a Čechů, kterou vyvolal učitelčin výklad o ideji čechoslovakismu: „my sme vlastne jeden národ, to je ako keby sme boli jedna rodina, od tých istých rodičov, ibaže Slováci sú mladší a Česi starší brat. To som ešte dokázala pochopiť, aj to som chápala, že starší brat sa na mladšieho súrodencu pozerá vždy zvrchu, veď brat ma na to náležite pripravil. Do hlavy mi nešlo len to, prečo by sa kvôli tomu mali stále hádať. Lebo veď každý, kto má staršieho brata, vie, že veci budú tak, ako povie on. Keď môj brat povedal, že budem Ramona, a to konkrétne znamená, že budem celý deň stáť priviazaná k stromu, mohlo sa mi to stokrát nepáčiť, veď som preto aj mŕňala, ale ak som nechcela, aby ma celkom vynechal zo svojich hier, postavila som sa k starej slivke a nechala som sa spútať. Ešte som sa aj tvárila, že som priviazaná nerozviazateľným uzlom, a hoci ma remence naozaj omínali, nevyšmykla som sa z nich, hoci stačilo málo a bola by som slobodná ako ten náš vták, čo vysoko lietal, kým nenarazil na skaly. Neurobila som to, lebo to by znamenalo porušenie pravidiel a teda koniec hry“ (Lavrik 2016, s. 98).

Obavy z ďalších zplanělých nadějí pak znovu rezonují v závěru knihy, a to při protagonistčině zdrženlivé reakci na oslavy vzniku nové Slovenské republiky:

Len nech to nie je taká istá republika, ako bola tá, ktorú som s nadšením víjala ja, pomyslela som si. Lebo som si spomenula, že aj ja som vedela milovať, hoci nebolo koho ani prečo, a že nádej vie byť horšia než sklamanie. Povedala som si, že najlepšie bude na ten televízny program s ohňostrojom zabudnúť. Novú republiku si nebudem všímať, ona si nebude všímať mňa a hotovo (Lavrik 2016, s. 390).

Denisa Fulmeková má za sebou niekoľko dosti rozdielnych redaktorských angažmá (od časopisu *Literárny týždenník* či deníku *Telegraf*, přes ženskou revue *Štýl* až po ezoterický dvomesečník *Orientácia*), stejně různorodá je rovněž její dosavadní knižní bilance zahrnující jak tituly tzv. ženské literatury, tak prozaické i básnické texty kriticky a ironicky reflektující například prostředí současné bratislavské umělecké bohémy. Její jméno ovšem najdeme také na knihách o tarotu či bylinkách. Zatím poslední tři prózy vydané touto spisovatelkou a publicistkou (*Konvália*, *Doktor Mráz*, *Agáta*) naznačují, že se autor-sky našla v biograficky založených prózách.¹⁹

Patrně k tomu přispěl bohatý a v zásadě velmi pozitivní ohlas prózy *Konvália* čili *Zakázaná láska Rudolfa Dilonga*. Tou titulní zakázanou láskou jednoho z nejznámějších slovenských literátů první poloviny dvacátého století a současně římskokatolického kněze i františkánského mnicha Rudolfa Dilonga byla totiž autorčina babička Valérie Reiszová, která od židovské víry přešla pod milencovým vlivem ke katolické. A s Dilongovou pomocí či patronací s největší pravděpodobností vydala pod pseudonymem Ria Valé během druhé světové války dvě básnické sbírky *Muškat* a *Môj sen o láske* (dříve přisuzované Dilongovi). Hlavně ovšem v roce 1942, když začínal i na Slovensku největší židovský pogrom v dějinách, porodila dceru Dagmar, je-

¹⁹ V mezičase od napsání této stati a jejím publikování vyšel můj český překlad *Konválie* (Praha: Akropolis 2022) s doslovem, v němž jsem využil některé pasáže z následujícího výkladu.

jímž otcem byl právě básnický prominent tehdejšího proněmeckého režimu.

Hned v úvodu svého díla si Denisa Fulmeková klade otázku (k níž se pak v jistých variacích vrací), jak ono ožehavé téma z rodinné (ale i národní) historie zpracovat, jak k němu přistupovat:

Fakt, že mám so svojimi hrdinami spoločné gény, ma zaväzuje, ba až zväzuje. Núti ma totiž buď k horlivému dištancovaniu sa od skutočnosti, že som súčasťou tohto príbehu, alebo k urputnému domýšľaniu, čo presne povedali a cítili ľudia, o ktorých idem písať. No ani pri všetkej snahe moje rozprávanie určite nebude a ani nemôže byť celkom objektívne (Fulmeková 2016, s. 7).

Autorkou zvolený způsob narace podle mne přesně vystihl Peter Zajac v *Literárním kvocientu*, když oceňoval vypravěčskou střizlivost, věcný až protokolární styl, lakonický jazyk, přičemž v dané souvislosti poukázal také na členění prózy do nerozsáhlých odstavců, připomínajících paragrafy (srov. *Literárny kvocient* #9 2017). Ve stejné relaci mu však oponovali hlavně Vladimír Barborík a Marta Součková poukazem na formulace a výrazová kliše situující text do tzv. intencionální či ženské literatury (srov. *Literárny kvocient* #9 2017). Problému žánrové lokalizace či identifikace *Konvália* věnovala Stanislava Sivčová stat' příznačně nazvanou *Na pomedzí ženského románu a literatúry faktu*. Denisa Fulmeková: *Konvália* (2020). Její obsáhlý výklad víceméně potvrdil jen to, co uvedeno už v titulku, možná s malým zpřesněním, že podle Sivčové právě styl narace dílo posouvá do oné emocionálně exponované ženské literatury (srov. Sivčová 2020). Její závěr je ovšem ve značném rozporu s tím, jak text v daném kontextu vnímal a hodnotil nejen Peter Zajac, ale i další kritici a vědci jako třeba Ján Gallik, Jaroslav Vlnka nebo Tibor Žilka. Považují dotyčný názorový protiklad jako příklad skutečnosti, že percepce i hodnocení výběru jazykových i stylistických prostředků zejména v uměleckých textech je výsostně subjektivní záležitost.²⁰

²⁰ Pro úplnost: odpovědným redaktorem knihy byl renomovaný literární kritik a historik Jaroslav Šrank.

Jako podklad pro vytvoření osobního názoru, zda Fulmekové psaní patří do konvenčního ženského čtiva, anebo se mu vymyká, předkládám krátkou ukázkou, jak autorka pojímá a jazykově ztvárňuje jedno z opravdu často vytěžovaných až vybrakovaných topoi, a sice přivítání narozeného dítěte sudičkami:

Tak som ju priviedla na svet! Pravda, dlho mi to netrvalo, ale vzhľadom na to, že som musela vychádzať len z úlomkov starých vyše sto rokov, je to vlastne úspech. Premýšľam, keď už som tak rozšafne v súvislosti s jej otcem Hermanom spomenula sudičky, ktoré mu predurčili osud krčmára, čo tak mohli hovoriť pri jej kolíske. Pričarovávali jej krásu, múdrosť, talent, keď vošla tá jedna nepozvaná, zlovoľne jej prisúdila veľkú, ale nešťastnú lásku? A ako by mohla posledná sudička, ktorá se dosiaľ nedostala k slovu, sudbu zmierniť? Nie, inak. Do jej nenápadného ženského osudu sa s mohutnou silou vpletú dejiny malej krajiny v strede Európy. A zároveň by som nemala zabúdať na to, že v podstate ju možno považovať aj za dieťa šťasteny, pretože toho šťastia bude mať určite viac než vyše sedemdesiat tisíc slovenských Židov (Fulmeková 2016, s. 11–12).

V názvu prózy Denisy Fulmekové jsou uvedeny obě hlavní postavy a tematický plán obsahuje rekonstrukce obou životních příběhů s tím, že ten známější, tedy Dilongův, je podobně jako Tisův u Lavrička, spíše pozadím pro portrét Valérie. Ale i tak se domnívám, že je velmi výstižný a přináší nové rysy a prokresluje řadu detailů. K těm z nejdůležitějších patří úvaha, de facto upozornění, že neexistuje doklad nějaké Dilongovy kritické sebereflexe jeho zapojení do služeb²¹ státu svázaného s politikou Třetí říše, včetně protizidovského tažení. Na druhé straně je víc než pozoruhodný Dilongův postoj ke skutečnosti, že jeho zeť prozaik Jozef Kot se stal počátkem sedmdesátých let nikoliv nevýznamným článkem normalizačního ministerstva kultury, jak patrně z následujícího citátu:

Post riaditeľa odboru umenia budú jeho zaťovi mnohí vtedy i dlho potom zazlievať, paradoxne však nie Dilong, čo je zrejme i z toho istého listu: „Potešila si ma i tým, že Jožko je rád a je tým dobrým Jožkom i na svojom novom mieste. Veľmi ho mám rád. Ale nech pritom nezabúda, že má dar tvorenia, a nech túto hrivnu nezanedbáva v sebe” (Fulmeková 2016, s. 111).

²¹ Mající podobu i vojenského nasazení na ruské frontě.

Má-li být tematický plán *Konválnie* nastíněn alespoň v relativní úplnosti, pak musím připomenout, že nemalá pozornost je v ní věnována také Jozefu Krivdovi, který si po válce vzal Valérii za manželku a který se až obdivuhodně dokázal vyrovnat s tím, že Dilong se jí po čase z exilu ozval a následně pokračovali dlouhá léta v korespondenci. Koncem šedesátých let se dokonce dávní milenci setkali ve Vídni a Dilong pak krátce navštívil i Bratislavu.

Jazyková struktura díla Fulmekové je mimořádně bohatá, ať už autorské pásmo hodnotíme tak, či onak. Zásadní pozici v ní má korespondence (většinou jsou přepisovány Dilongovy listy), ale také básně (včetně těch dříve nepublikovaných), citovány jsou nejrůznější dokumenty, ale i publicistické texty,²² rozsáhlá je fotografická příloha s popisky,²³ ve výsledku to vskutku není jen jakási love story v hávu literatury faktu, ale velmi plastická, informačně, myšlenkově i emocionálně dotovaná výpověď o individuálních i společných osudech obyvatel jedné středoevropské krajiny ve dvacátém a zčásti i jedenadvacátém století.

V závěru stati o aktuálních podobách biografického románu ve slovenské literatuře s přihlédnutím k českému kontextu musím v první řadě konstatovat, že v českém prostředí se nepotvrdila teze o konjunktuře této žánrové varianty v nedávné době. Její zdání patrně vzbudila kumulace vydání čtyř takto založených děl v letech 2013 a 2014 – konkrétně šlo o romány Jana Němce, Ireny Douskové, Lucie Tučkové a Martina Reinera. A jelikož jmenovaní čeští autoři se na rozdíl od svých slovenských kolegů k tomuto žánru v následujících letech už

²² V samotném závěru knihy je uveden poměrně rozsáhlý soupis použité a citované literatury i dalších zdrojů.

²³ Na rozdíl od Lavrikových jde o věcné informace kdo, kdy a kde je na nich zachycen.

²⁴ Tyto závěry v zásadě platí i po té, co jsem při další práci na tématu zjistil, že český literární vědec a beletrista František Všeticka publikoval v uvedeném období biografické romány *Léta legionů* (2012, o bratřech Jiřím, Josefu a Františku Langerových) a *Kuděj aneb krása kuráže* (2017, o Zdeňku Matěji Kudějovi, kumpánovi Jaroslava Haška).

nevrátili, mohu konstatovat, že autorský zájem o biografický román mezi českými spisovateli setrval v předešlé dekádě zhruba na dřívější úrovni, ale rozhodně neprošel mimořádnou konjunkturou.²⁴ V českém písemnictví je však nezpochybnitelný nárůst biografii různého pojetí, tedy nejen beletristických, ale i literárněfaktických, publicistických či odborných.

Ve slovenské literatuře je ale rozmach biografického románu v minulé dekádě výrazný. Jestliže jsem totiž evidoval v českém prostředí od roku 2011 do druhé poloviny roku 2021 osm biografických románů, na Slovensku jich lze ve stejném období napočítat minimálně osmnáct. A nejde jenom o kvantitu, přinejmenším prózám mnou vybraných autorů, jimž jsem věnoval důkladnější pozornost, tedy Ľuboše Juríka, Silvestra Lavríka a Denisy Fulmekové, se dostalo většinou až mimořádně uznávaného ohlasu. Mnou provedené kritické interpretační analýzy jejich děl pak vyústily v závěry potvrzující, že jde o ocenění zasloužená, založená nejen na případné tematické objektivitě, ale i na tvárných kvalitách a autorské invenci.

Za shodu hodnou pozornosti považuji, že v případě analyzované trojice próz (*Alexander Dubček*, *Nedel'né šachy s Tisom*, *Konválnia*) jde vlastně o specifické dvojportréty, kdy se biografie známé osobnosti zprostředkovává skrze životní osudy jiné osoby (respektive literární postavy). U Juríka je to dvojice primář – Dubček, u Lavríka Anna Žitňanská – Jozef Tiso a u Fulmekové Valérie Reiszová Krivdová – Rudolf Dilong.

V hesle o biografickém románu z *Encyklopedie literárních žánrů*, které jsem parafrázoval v úvodu této stati, se lze mimo jiné dočíst, že vykrytalizoval po první světové válce „jako odpověď“ na soudobou potřebu stabilizovat válkou rozkolísané hodnotové vzorce a nalézt duchovní i mravní vzory lidství. Vzestup biografického románu byl ovšem ovlivněn také rozmachem bulvární žurnalistiky, specializující se na odkrývání soukromí známých osobností“ (*dm+kp* 2004, s. 64). Jiří Trávniček pak v dané souvislosti ještě upřesňuje a podtrhuje:

²⁵ Jurík má na mysli Slovenskou republiku, jejíž vznik je datován 1. 1. 1993.

Zejména díky biografii jsme tak schopni dozvědět se, co by nám jinak zůstalo skryto (Trávníček 2011, s. 11).

Domnívám se, že citovaná vysvětlení, co vede autory i čtenáře k biografickému románu, platí i v současnosti. Potvrzuje to krom jiného závěr Juríkova románu:

S miernym zveličením možno povedať, že taký marazmus, v akom sa nachádzala samostatná Slovenská republika²⁵ od jej vzniku až po súčasnosť, nezažil slovenský národ nikdy v dejinách (Jurík 2015, s. 574).

A na následující stránce Jurík dodává:

Slovenský národ – tá jeho lepšia časť – sa v hľadani hodnôt môže oprieť o také morálne authority, ako boli Štúr, Štefánik, Dubček (575).

Prameny

Fulmeková Denisa, *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga*. Bratislava: Slovart, 2016.

Jurík Luboš, *Alexander Dubček: Rok dlhší ako storočie*. Martin: Matica slovenská, 2015.

Lavrík Silvester, *Nedelné šachy s Tisom. Historický román inšpirovaný historickými udalosťami a príbehmi ľudí, ktorí ich museli žiť*. Bratislava: Dixit s. r. o., 2016.

Literatura

Bodacz B., 2017, *Luboš Jurík: Alexander Dubček. Rok dlhší ako storočie*, „Slovenské pohľady“ IV, č. 3, s. 125–129.

dm + kp [D. Mocná a H. Kupcová] 2004, *Biografický román*. In D. Mocná, J. Peterka (eds.), *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, s. 62–67.

Gallik J., 2017, *Nesmrtelný príbeh lásky židovského dievčaťa a františkánskeho mnícha (KONFRONTÁCIE na knihu Denisa Fulmeková: Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga)*, „Romboid“ LII, č. 1–2, s. 39–43.

Fialová A., 2014, *Biografický román – nový trend súčasnej literatúry?* In L. Machala, A. Damborská (eds.), *Cenová bilancia 2014. Nad literárnymi dielami oceňovanými i neoceňovanými v roke 2014*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 60–71.

Fialová A., 2018 *Biografický román v súčasnej českej literatúre*; „CzechLit“. Online: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/biograficky-roman-v-soucasne-ceske-literature> [prístup 18. 10. 2021].

Horváth T., 2002, *Rétorika histórie*, Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV.

Kantůrková E., 2017, *Potlačený mýtus*. In L. Jurík, *Rok delší než století*, přel. Miroslava Poláková, Praha: Ideál, s. XI–XIII.

Literárny kvocient, 2017 *LQ – literárny kvocient #9 _ Konvália / Nedelne šachy s Tisom*. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=9hX1lsXfmrw> [prístup 14. 10. 2021].

Lukáč G., 2016, *Nedelná šálka histórie*, „Romboid“ LI, č. 10, s. 146–147.

Novota M., 2016, *Anička Gump z Bánoviec*, „Týždeň“. Online: <https://www.tyzden.sk/casopis/36066/anicka-gump-z-banoviec>, [prístup 14. 10. 2021].

Očkajová D., 2018, *Rok dlhší ako storočie*, „Listy“. Online: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=182&clanek=021837> [prístup 20. 10. 2021].

Sivcová S., 2020, *Na pomedzí ženského románu a literatúry faktu. Denisa Fulmeková: Konvália*, „Knihynadosah.sk“. Online: <https://knihynadosah.sk/stanislava-sivcova-na-pomedzi-zenskeho-romanu-a-literatury-faktu-denisa-fulmekova-konvalia>, prístup 20. 10. 2021.

Součková M., 2018 *K literarizácii osobností v slovenskej próze po roku 2000*. In M. Součková (ed.), *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000 V*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 162–174.

Trávníček J., 2011, *Nezničitelná*. In S. Hardy, M. Horáková, M. M. Kaylor, K. Pražnerová (eds.), *Literární biografie jako křižovatka žánrů*, Brno: Host, s. 9–17.

Valček P., 2006, *Slovník literárnej teórie A–Ž*, Bratislava: Literárne informačné centrum, 2. doplnené a opravené vydání.

Vlnka J., 2017, *Na križi rozumu a srdca (KONFRONTÁCIE na knihu Denisa Fulmeková: Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga)*, „Romboid“ LII, č. 1–2, s. 39–43.

Zajac P., 2020, *Silvester Lavrik (1964) – Nedelne šachy s Tisom*. In M. Součková, J. Gavura (eds.), *TOP 5 2016. Slovenská literárna scéna 2016 v odbornej reflexii*, Fintice: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania – Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 120–136.

Žilka T., 2016, *Román D. Fulmekovej Konvália v širších súvislostiach*, „Romboid“ LI, č. 10, s. 86–91.

Žilka T., 2020, *Filmovosť v životopisnom románe*, „Bohemica Olomucensia XII, č. 3, s. 139–148.